

*CUMHURİYETÇİ MUHAFAZAKÂR
İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU*

İRFAN ERDOĞAN

Gazi Eğitim Fakültesinden mezun oldu. Master ve doktora öğrenimini ABD’de Columbia Üniversitesinde yaptı. 1993 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde göreve başladı. Eğitim ve pedagojiye dair dersler verdi. Türk eğitim sistemi hakkında yapmış olduğu bir değerlendirme Milliyet gazetesinin Örsan Öymen adına düzenlediği bir yarışmada ödüllendirildi.

Üniversitedeki görevine devam ettiği sırada, 12 Mayıs 2006 tarihinde, Talim ve Terbiye Kurulunun başkanlığına atandı. Yaklaşık iki yıl sürdürdüğü bu görev esnasında eğitimle ilgili hayalini kurduğu birçok çalışmaya imza attı. Öğretmen-alan derslikleri, gazeteyle eğitim ve müzelerde eğitim gibi çalışmalar bunlardan bazılarıdır. Türkiye’yi temsilen Avrupa Konseyi çalışmalarına ve 2007 yılında Londra’da gerçekleştirilen Bologna toplantısına katıldı. XVII. Milli Eğitim Şurasının düzenlenmesine öncülük etti. Artı Eğitim dergisinin 2014 yılında gerçekleştirdiği bir organizasyonda “Yılın Akademisyeni” ödülünü aldı.

Oyun Yaşam ve Eğitim adlı bir derginin çıkarılmasına öncülük yapan İrfan Erdoğan aynı adla bir derneğin de kurucu eşbaşkanı oldu. Türkiye Özel Okullar Derneğinin Yüksek İstişare Kurulu Üyesi olan Erdoğan’ın yayımlanmış çok sayıda makalesi ve onu aşkın kitabı bulunmaktadır.

Cumhuriyetçi Muhafazakâr İsmail Hakkı Baltacıoğlu

© 2018, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Őti.

Kitabın tđm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Őti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak gđstermek Őartıyla yapılacak kısa alıntılar dıŐında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiŐbir elektronik veya mekanik araŐla Őođaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yđnetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Mđdđr Vedat Bayrak

Yayın Yđnetmeni Mustafa KđpüŐođlu

Kitap Editđrđ Őzgđr Batur

Kapak Tasarımı Fđsun Turcan Elmasođlu

Sayfa Tasarımı Ebru Aydın

ISBN 978-605-171-713-5

1. Basım: Nisan 2018

2. Basım: Haziran 2021

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Őiftelhavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 BayrampaŐa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 45099

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Őti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34110 Cađalođlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 43949

İRFAN ERDOĞAN

CUMHURİYETÇİ MUHAFAZAKAR

İSMAİL HAKKI
BALTACIOĞLU

Bir Eğitim İnkılâpçısının Hayatı

BİYOGRAFİK ROMAN

ALFA

tamadres.com

İÇİNDEKİLER

BAŞLARKEN, 7

I. DEVİR: MUTLAKİYET	13
Kökler	15
Çocukluk Dönemi	17
İlk Mektep Yılları	22
Vefa Yılları	28
Darülfünunda Öğrenci Olmak	34
II. DEVİR: MEŞRUTİYET	39
Hürriyete Doğru	41
Darülmualliminde Muallim	44
Avrupa Seyahati	61
Talim ve Terbiyede İnkılabı Doğru	84
Darülfünun Müderrisi	112
İlk Evliliği	124
Şemsü'l-Mekâtib Tecrübesi	127
Maarif Nezaretinde	132
III. DEVİR: MÜTAREKE VE MÜCADELE	137
Mütareke	139
İstanbul'un İşgali	141
Direnişe Doğru	147
Fakülte Reisliği	161
Milli Mücadeleye Katkı	164
Maarif Kongresinde	165
Zor Görev	168
IV. DEVİR: CUMHURİYET	179
Kurtuluş ve Kuruluşa Doğru	181
Cumhuriyetin İlk Rektörü	188
Eğitim ve Estetik Terkibi	211

Eski Maarif Nazırlarının Hazin Sonu.....	212
Yeni Türk Eğitim Sisteminin İnşası ve İsmail Hakkı Bey.....	213
Gazi Terbiye Enstitüsü Müdürlüğü.....	216
Altunizade Konağı Mektebi.....	225
Bir Siyaset Tecrübesi.....	227
Yazmaya Devam.....	229
Üniversitede Sona Doğru.....	233
V. DEVİR: YENİ ADAM	245
Yeni Adamın İzinde.....	247
I. Maarif Şûrasında.....	268
Halkevi Çalışmaları.....	275
Üniversiteye Dönüş.....	284
Türk'e Doğru.....	288
Saime Hanımla Bitti; Samime Hanımla Başladı.....	295
II. Milli Eğitim Şûrasında.....	298
Milletvekilliği.....	301
Dine Doğru.....	314
Dil Çalışmaları.....	317
Grafolog.....	319
İzmir'de.....	322
İstanbul'a Dönüş.....	323
Son Durak Yine Ankara.....	330
Kırşehir'de Bir Konferans.....	331
Bir Jest.....	331
Bursa'da.....	332
Atatürk'e Vefa.....	332
Artık Tek Başına.....	335
Son Bir Jest Daha.....	337
Bir Söyleşi.....	340
Son Anlar, Son Günler.....	346

ÖZETLE İSMAİL HAKKI BEY, 353

SONSÖZ, 359

YARARLANILAN KAYNAKLAR, 361

BAŞLARKEN

Bir bahar sabahı, nisan ayının ilk günüydü. Dünyanın dört bir yanından gelen tam 2.023 kişi Ankara’da büyük bir salonda biraz sonra yapılacak konuşmayı dinlemek üzere hazır beklemekteydi. Sahnede “*Türk Toplumsal Okul Sistemi*” yazısının bulunduğu dev bir pankart asılıydı. Yazının hemen altında da Türkiye 2023 ibaresi yer alıyordu. Toplantı 2023 yılında düzenlenmekteydi.

Salon tıklım tıklımdı. En ön sıralarda Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanı ve tanınmış eğitim otoriteleri oturuyordu. Geri kalan konukların tamamı yabancılardan oluşuyordu. Evet, eğitimle ilgili büyük bir zirve gerçekleşmekteydi.

İşte ben de o büyük zirvedeydim... Milli eğitim bakanının davet ettiği bir eğitimci olarak oradaydım.

Program başladı. Saygı duruşunun ardından İstiklal Marşı okundu. Hemen akabinde açılış konuşmasını yapmak üzere milli eğitim bakanı kürsüye davet edildi.

Bakan ağır adımlarla kürsüye çıktı ve salonda bulunan konukları selamlayarak “*Hoş geldiniz,*” dedi. Ardından Türk Milli Eğitim Sistemi ve özellikle *Türk Toplumsal Okul Modeli*’yle ilgili bilgiler paylaştı. Bu okullardan bütün Türkiye’de toplam 1.923 tane olduğunu ifade etti. Bu sayının Türkiye’nin kuruluş yılını ifade ettiğini, bu nedenle kendileri için özel bir anlamı olduğunu söyledi.

Akabinde bütün dünyanın merak ettiği bu okullara dair şu değerlendirmeyi yaptı:

“Toplumsal Okul öncelikle bir şahsiyet okuludur. Burada her çocuğun muhakkak surette kendi şahsiyetini inşa etmesi esastır. Şahsiyetin, yapılan işin içinde kazanılmasına önem verilir. Doğruluk, iyilik, sebat, adalet, dayanışma, işbirliği, yardımlaşma gibi değerler sözel olarak anlatılmaz, bizzat bir alanda faaliyet yaparak edinilir. Bu anlamda çocuğun her daim hareket etmesi yani bir faaliyet içinde olması önemlidir.

Bu okullarımızı çocuklar için bir ortam yani çevre olacak şekilde tasarladık. Bu minvalde okullarımızda muhakkak surette en az bir müze, bir kütüphane, bir konferans salonu ve geniş bir bahçe bulunmaktadır. Matbaaları, marangozhaneleri, konfeksiyon atölyeleri, tarım arazileri hatta çiftlikleri olan okullarımız da vardır. Tüm bu mekânlar ve alanlar çocukların kendilerini var ettikleri çevreler olarak anlamlandırılmaktadır. Çocuklar buralarda görür, gözlemler, yapar, kısacası yaşar. Okullarımızda ayrıca sanat, spor, dil, fizik, kimya, biyoloji, tarih, coğrafya, felsefe evlerimiz vardır.

Buralarda birbirine yaşça, kültürce, bilişsel düzey itibarıyla bire bir benzeyen çocukların değil, birbirinden her anlamda farklı olan çocukların bir araya gelmesine özen gösterilir. Çocuklar öğrendiklerinin çoğunu ya bir başka çocuktan ya da kendi kendine öğrenir. Çocukların bilip bilmedikleri pek ölçülmez, sadece faaliyetleriyle ilgili katkı sağlayıcı geri bildirimler verilir. Cehennem korkusunu çağrıştıran sınavlar yapılmaz.

Buralarda yapılan üretimden gerçek anlamda randıman alınması esastır. Sebze, meyve, çiçek ve benzeri bitkiler sadece bir şeyleri göstermek ve öğretmek için değil, gerçek anlamda yiyip içmek ve satıp para kazanmak için ekilir ve dikilir. Yani mesela el işi atölyelerinde kartondan bir sandalye yaptırılmaz, çocuğun evine götürüp kullanacağı, üzerine oturacağı gerçek

bir sandalye yaptırılır. Ve bu okullarımızda hayata hazırlanmak değil, hayata adım atmak esastır. Çocuk muhakkak daha okuldayken bir şeye başlar. Okulu bitirdikten sonra yaptığı bu başlangıcı sürdürür. Ve bu okullarımızda ders kitapları kullanılmaz. Ancak her okulumuzun zengin bir kütüphanesi vardır. Çocuklar kitap okur, makale, hatta öykü yazarlar. Okullarımızda müzeler ve gazeteler çok yoğun bir şekilde kullanılır. Hatta birçok okulda gazete ve dergi çıkarılır. Okullarımızda piyesler oynanır. Oynanan piyesleri bizzat oynayanların kendisi yazar. Yani yazan da oynayan da kendileridir.

Mutlulukla söyleyebilirim ki, Toplumsal Okullarımızla birlikte eğitim sistemimiz tüketen değil, üreten hale dönüştü. Bizim için artık eğitim sistemine harcadığımız enerji, ayırdığımız kaynakların yararını hemen gördüğümüz, meyvelerini hemen toplama-ya başladığımız bir iştir. Biz artık eğitim sistemimizi, Toplumsal Okullarımız sayesinde ülkemizin canlı, dinamik ve üretken bir parçası olarak görmekteyiz.

Değerli Konuklar, sizlerin ilgilenmiş olduğu Türk Toplumsal Okul Sistemini elimden geldiğince anlatmaya çalıştım. Ancak takdir edersiniz ki anlatmak yetmez. Ülkemizde bulunacağınız bir haftalık süre içinde bu okullarımızı bizzat yerinde görerek eminim ki çok tatmin edici izlenimler edineceksiniz.

Hepinize tekrar Türkiye'ye hoş geldiniz diyerek eğitim sistemimize gösterdiğiniz ilgiden dolayı da çok teşekkür ediyorum..."

Bütün salon coşkulu bir şekilde bakanı alkışladı. Aslında bu alkışlar bakanın şahsında Türk Toplumsal Okulları içindi.

Milli eğitim bakanı kürsüden inmek üzereyken ön sıralarda oturan Finlandiya eğitim direktörü ayağa kalktı ve şunları söyledi:

“Sayın Bakan, öncelikle bu güzel sunumunuz için teşekkür ederiz. İnanıyoruz ki anlattığınız bu eğitim modelinin esin kaynağı bir teorisyen olsa gerek. İşte bu büyük insan kimse onu da tanımak ve öğrenmek isteriz.”

Bakan tekrar kürsüye döndü ve şunları söyledi: *“Evet, Türk Toplumsal Okul Modelinin (TÜRK-TOM) dayandığı referanslarımız vardır. Yerli ve yabancı olmak üzere birçok otoriteden yararlandık. Ancak özellikle bir otorite var ki Türk Toplumsal Okul Modeli büyük ölçüde onun fikirlerden hareketle oluşturulmuştur. Bu büyük otoritenin adı İsmail Hakkı Baltacıoğlu’dur. Kendisi 1886 yılında doğup 1978 yılında vefat etmiş olan büyük bir eğitim kuramcısı ve uygulayıcısıdır.”*

Bakan son cümlesini söylerken gözleriyle orada olan birini arıyor gibiydi sanki. Bir müddet salona baktı. Birkaç saniye sonra oturduğum yerde beni gördü ve tekrar konuşmasına devam etti:

“İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun adını taşıyan bir akademi bulunmaktadır. Bu akademinin başkanlığını bugün burada aramızda olan Prof. İrfan Erdoğan yapmaktadır. Ben yarınki toplantımızda Sayın Erdoğan’dan İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na dair bir sunum yapmasını rica ediyorum.”

Bakan sözlerini bitirir bitirmez görevli tekniker koşar adımlarla yanıma geldi ve seyyar mikrofonu elime tutuşturdu. Bakan ve salonda bulunanlar dikkatlerini bana odakladılar ve bir şeyler söylememi beklercesine bana bakmaya başladılar.

Bunun üzerine ayağa kalktım ve *“Sayın Bakanım, konuklarımıza merhum İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nu anlatmak benim için onur duyacağım bir husus olacaktır,”* dedim.

Toplantı bu sözün ardından sona erdi. Kulaklarımda kendi sesimin yankısıyla uyandım, *“... onur duyacağım bir husus olacaktır...”* Meğer bu bir rüyaymış. Uyanmıştım ama aklım hâlâ rüyadaydı. Bu duygularla kalktım ve balkona geçtim. Güneş güzel

bir kızılıkla doğuyordu yavaş yavaş. Bense koltuğuma oturmuş, Kayış Dağının arkasından yavaşça yükselerek günü aydınlatan güneşi seyrederek kendi kendime konuşuyordum. Yüreğimin en derinliklerinden gelen ses şuydu: “İsmail Hakkı Baltacıoğlu’yla ilgili bir çalışma yapmak artık boynunun borcudur...”

Gördüğüm düşün etkisiyle bir saniye bile kaybetmeye tahammülüm yoktu artık. Zira bir eğitim inkılapçısı olarak İsmail Hakkı’yı her yönden yeniden tanımak, anlamak için çıkılacak uzun, serüvenli bir yol vardı önümde...

İlginçtir ben zaten İsmail Hakkı Baltacıoğlu’yla ilgili bir eser kaleme almayı uzun zamandır düşünüyordum. Gördüğüm rüya, bu düşünceyi hayata geçirmeme vesile oldu. İşte bu şekilde İsmail Hakkı’nın yaşamöyküsünü yazmaya karar verdim.

Defterimi açtım ve yazmaya başladım. Aralıksız notlar aldım. Ertesi gün kütüphanemde bulunan ilgili eserleri indirdim ve hepsini masanın üzerine koydum. İlerleyen günlerde dergi, kitap ve makale olmak üzere sayısız eser edindim ve okudum. Okuduğum her bir kitap ve makale bir yenisini okumama yol açtı.

İleriki günlerde İsmail Hakkı’nın doğduğu ve ilk mektep yıllarının geçtiği Cihangir’e gittim. Ruhu hâlâ oradaymış gibi hissedip sokaklarda yürüdüm. Aynı şekilde Çarşamba, Vefa, Binbirdirek, Çamlıca gibi yerlerde izlerini aradım. İstanbul Üniversitesinin bahçesinde bulunduğum her an onu andım. Ankara’da Bahçelievler’de, Konur Sokakta da onu hayal ederek adımladım.

Artık zihnim tamamen onunla hemhal olmuştu. Bir yaz mevsimi ve ardından sonbahar bu şekilde geçti. Nihayet kışa girerken zevkle ve heyecanla sürdürdüğüm çalışmaların sonuna geldim. İşte bu şekilde elinizdeki kitap ortaya çıktı.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu muhtemeldir ki tüm zamanların en büyük Türk eğitimcisidir. Bu büyük adamın bütün Türk eğitimcileri tarafından bilinmesi ve tanınması gerektiğini düşünüyorum. Kendime böyle bir görevi verdiğim için mutluyum.

Bu büyük müstesna insan İstanbul Üniversitesinde görev yaptığım eğitim bilimleri bölümünün geriye doğru gittiğimizde 1913 yılındaki Terbiye Müderrisi olarak atanan ilk hocasıdır. Yani Türk eğitim biliminin babasıdır, kurucu hocasıdır. Ona karşı bu nedenle de derin bir minnet duygusu taşıyorum. İşte bu kitabı yazmak bu açıdan da anlamlı oldu benim için. Umarım büyük adama karşı olan borcumu bir nebze de olsa ödeyebilmişimdir.

Yazdığı bilimsel makalelerin ve kitapların içine hayatıyla ilgili İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi izler bırakan bir başka otorite, filozof eğitimci var mıdır bilmiyorum. Diđer taraftan bir otoriteyle ilgili yazmış olduğu filozofik ve bilimsel makalelerin ve kitapların içinden derlenip toplanarak bir hayat hikâyesi yazılmış mıdır onu da bilmiyorum. Okumakta olduğunuz, biyografik roman olarak nitelenen bu kitabın, böyle bir yönü olduğunu düşünüyorum.

Onun yaşamöyküsünü yazarken gerçek kronolojiye sadık kaldım. Ama onu, yaptığım araştırmalara dayalı olarak edindiğim izlenimlere göre, kendi anlamlandırmalarımla da anlatmaya çalıştım. Yani İsmail Hakkı'yla ilgili keşfettiklerimi anlatmakla birlikte hissettiklerimi de paylaştım. Dolayısıyla bu kitapta geçen olayların bazılarının kurgusal olduğunu söylemem gerekiyor...

İşte beş devri yaşamış olan o adamın öyküsü.